

मागरी / ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनेच्या
तांत्रिक बदलास मान्यता देणे.

महाराष्ट्र शासन

शासन परिपत्रक:-संकिर्ण-२००६/प्र.क्र.२६/पापु-१०,

पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग,

मंत्रालय, मुंबई-४०० ०३२.

दिनांक:- १ जुलै, २००६.

प्रस्तावना:-

ग्रामीण पाणी पुरवठा कार्यक्रम मागणी आधारीत लोकसहभागातून राबविण्याचे शासनाचे धोरण असून, त्यानुसार योजनेचे स्त्रोत ठरविणे, योजनेची आखणी व अंमलबजावणी व तदनंतर योजनेची देखभाल व दुरुस्ती इत्यादी कामे ग्रामस्तरावरून ग्राम पाणी पुरवठा व स्वच्छता समितीमार्फत हाताळवयाची आहेत.

तथापी पुरवठा आधारीत बृहत् आराखड्यांतर्गत हत्ती घेतलेल्या काही पाणी पुरवठा योजनेची कामे प्रगतीपथावर आहेत. सदर योजनांचे संघर्षन हे ३० वर्षांच्या संकल्पीत लोकसंख्येस ५५ लिटर्स प्रतिदिन प्रती माणसी पाणी पुरवठा करणे या निकषावर आधारित आहेत. दरम्यान वर्जन्यमानातील सातत्य व पावसाचे प्रमाण कमी होत असल्याने तसेच भूगर्भातील पाण्याचा उपसा मोठ्या प्रमाणात होत असल्याने टंचाईग्रस्त गावाची संख्या दिवसेंदिवस वाढत चालली आहेत. त्यास्तव साहजिकच आता पर्यंत पूर्ण केलेल्या / प्रगती पथावरील पाणी पुरवठा योजनेतील पाईप लाइन लागतची तसेच जयळील गावे / वाड्या / घस्त्या यांच्या नव्याने समावेश करून पाणी पुरवठा करण्याची मागणी होत आहे.

अस्तित्वातील अथवा प्रगतीपथावरील प्रादेशिक योजनेत एखादे नविन गाव / वाडो याचा समावेश केला की पाणी पुरवठा योजनेचे संघर्षन ३० वर्षे नंतरची लोकसंख्या व ५५ लिटर्स दरडोई वरदिवशी वरून कमी करून ३० वर्षांपेक्षा कमी वर्षांनंतरच्या लोकसंख्येसाठी आणि / किंवा ५५ लिटर्स प्रतिमाणसी प्रतिदिन पेक्षा कमी पाणी पुरवठ्यासाठी करणे माग पडते तर काही प्रकरणी पंपींगचे तास वाढवावे लागतात. योजनेतील अशा तांत्रिक बदलांमुळे प्रादेशिक योजनेची विश्वासार्हता कमी होते. कारण प्रादेशिक ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनेमधून घरगुती कनेक्शन देवून पाणी पट्टी वसुली केल्याशिवाय योजना आर्थिक दृष्ट्या स्वयंसंतुलीत करणे शक्य होत नाही, असे निदर्शनास आले आहे.

घरील सर्व मुद्दे लक्षात घेवून प्रादेशिक ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनेमध्ये नविन गावे/ वाड्या याचा समावेश करण्याबाबतची मागणी आल्यास त्याबाबत काय उपयुक्त योजना करावी व त्याअनुषंगाने योजनेच्या संकल्पनात विशिष्ट प्रकरणी काही बदल करावे लागल्यास तांत्रिक बदलाच्या प्रस्तावस मान्यता देण्याबाबतची बाब शासनाच्या विचारधिन होती. त्यानुसार खालील प्रमाणे कार्यवाही करण्याचे निर्देश देण्यात येत आहेत.

9 (i) प्रादेशिक पाणी पुरवठा योजनेत नविन गावे/ वाड्या याचा समावेश करणेची मागणी झाल्यास प्रथम त्या गावातील अस्तीत्वातील स्वोत्पादे वळखटीकरण करून तसेच पारंपारीक व अपारंपारीक उपाय योजना आखून त्या गावाचा पिण्याच्या पाण्याचा प्रस्न भूजल द्वारे सुटू शकणार असल्यास त्या गावासाठी स्वतंत्र नागरच्या पाणी पुरवठा योजना मराणी आधारे लोकसहभागानून करव्यात. अशा पद्धतीने स्वतंत्र गावाची भूजल आधारित योजना शक्य नसल्यास नव्याने समाविष्ट करावयाच्या गावासाठी स्वतंत्र प्रादेशिक योजना मागणी आधारे लोकसहभागानून प्रस्तावित करावी.

(ii) प्रगतीपथावरील किंवा पूर्ण झालेल्या प्रादेशिक पाणी पुरवठा योजनांमध्ये अपवादोत्पन्न परिस्थितीत एखादे गाव समाविष्ट करणे आवश्यक असल्यास त्या गावास भूजल उपलब्ध नसल्याचे व इतर पारंपारीक व अपारंपारीक उपाय योजनांद्वारे स्वतंत्र योजना घेणे शक्य नसल्याची खात्री भूजल सर्वेक्षण व विकास यंत्रणा यांचे कडून झाल्यानंतरच तसेच मागणी आधारे घ्यावयाच्या पोल्याप्रमाणे यामसमेका ठराप प्राप्त झाल्यानंतरच अशा गावांचा प्रादेशिक पाणी पुरवठा योजनांमध्ये समावेश करण्याबाबत विचार करावा. जी गावे/वाड्या/घरत्या एन.झा./पी.सी. अथवा स्वोत्पाद प्रदुषित जागांमध्ये असतील, अशाच गावे/वाड्या/घरत्या पूर्ण झालेल्या/प्रगतीपथावर असलेल्या पाणी पुरवठा योजनांमध्ये समावेश करण्याचा विचार करावा.

(iii) पुरवठा आधारित चुहत आणखडबा अंतर्गतच्या प्रादेशिक पाणी पुरवठा योजना बाबतचा आतापर्यंतचा अनुभव पाहता सदर योजना सार्वजनिक नळ कोंडाळ्याद्वारे पाणी देऊन जमा होणा-या महसूलातून स्वयंसंतुलित होऊ शकत नाहीत. कारण सार्वजनिक नळद्वारे पाणी मिळत असल्याने अपेक्षेइतकी पाणी पट्टी भरल्यास याहक टाळटाळ करतात, महसूल न मिळल्याने चक्याकी वाढत जाते व त्याचा पाणी पुरवठ्यावर परिणाम होतो. त्यामुळे या प्रादेशिक पाणी पुरवठा योजना मधून सार्वजनिक नळ कोंडाळे न देता घरगुती व समूह (Group) जोडणीद्वारा पाणी पुरवठा केल्यास योजना स्वयंसंतुलित होईल. तेव्हा प्रादेशिक पाणी पुरवठा योजनेमधिल गांवांमध्ये जे नळ कोंडाळे बांधावयाचे शिल्लक आहेत ते आताच्या परिस्थितीत न बांधता प्रत्येक घरास नळ कनेक्शन व ग्रुप कनेक्शन प्रस्तावित करावेत.

(iv) नविन गावाचा समावेश करण्याचा प्रस्ताव सादर करताना क्षेत्रिय अधिकारी जुनी गावे व नव्याने समाविष्ट करण्यात यावयाची गावे अशा सर्वच गावांना दरदोई ४० लिटर व १५ वर्षांची संकल्पीत लोकसंख्या अशा निकषाप्रमाणे प्रस्ताव सादर करतात यांमुळे सर्व गावांना पाणी नळ कोंडाळ्याद्वारे देणे अमिप्रेत असते ते प्रत्यक्षात आणणे व योजना आर्थिकदृष्ट्या स्वयंसंतुलित करणे अशक्य होते तेव्हा नव्याने समावेश केल्यामुळे पाणी पुरवठ्याचे प्रमाण ३० वर्षांनंतरच्या लोकसंख्येसाठी दरदोई दरदिवशी ५५ लिटर्स पेक्षा कमी होणार नाही व वर्षांमधे तास १६ पेक्षा जास्त राहणार नाहीत याची दक्षता घ्यावी. पाण्याची

बाबीव मागणी ही अस्तित्वातील स्थितीचे बदलप्रतीक्षण करून त्यातून मागासाठी, तसेच प्रादेशिक योजनेतील जी गावे पगळून त्यांना भुजल आधारे स्वतंत्र गावाच्या योजना करता येणे शक्य आहे ती पगळून व फार दूरवरचे गावासाठी प्रादेशिक पाणी पुरवठा योजनेमधून मुख्यतः पाणी पुरवठा करण्यात येही अडचणी येत असल्यास ते गाव प्रादेशिक योजनेतून पगळून नव गावासाठी स्वतंत्र योजनेत प्रस्तावित करावी. असे करून नव्याने समाविष्ट करावयाच्या गावाची व आधीच्या सर्व गावाची गरज ५५ लिटर व ३० वर्षे व १६ तास पर्यंत या निकषाने भाववावी.

(v) इतःपेढी वरीलप्रमाणे शक्य नसल्यास अपवादात्मक परिस्थितीत प्रस्ताव सादर करताना पाणी पुरवठा योजनेमध्ये आधी समाविष्ट असलेल्या गावाचे पाणी कमी होणार किंवा तर त्या योजनेत आधी समाविष्ट असलेल्या सर्व गावांच्या नामसभेत त्यांना जाणवत होणारे पाणी किती प्रमाणात कमी होणार आहे व संकल्पनाचे वर्षे ३० वर्षांहून किती कमी होणार आहे, व परिणामे तास १६ करून किती वाढणार आहे याची वर्षा घेऊन या सर्व बाबी संबंधित नामसभेत मान्य असण्याबाबतचा संमती ठराव प्राप्त करून घ्यावा. परिणामे तास १६ होईल किंवाय तेथे वाढविले शक्य असल्याची खात्री विद्युत पित्तण कंपनीकडून घेऊन घ्यावी. विद्युत पुरवठा उपलब्ध राहण्यासाठी आवश्यक बाबीचा अंतर्भाव तांत्रिक बदलाच्या प्रस्तावात करावा. तसेच संबंधित जिल्हा परिषदेकडून देखील नवीन गावांचा समावेश करण्याबाबतचा संमतीदर्शक ठराव प्राप्त करून घेऊन घ्यावा.

(vi) वरीलप्रमाणे अपवादात्मक परिस्थितीत नव्याने गावे / वाड्या याचा प्रतीपक्षापर्यंत प्रादेशिक योजनेत समावेश प्रस्तावित देण्याने होणा-या तांत्रिक बदलामुळे झारतरी यामे निरुपयोगी ठरणार नाहीत याची दखता घ्यावी.

२. वरील अनुषंगाने होणा-या तांत्रिक बदलाच्या प्रस्तावाची छाननी करून प्रस्ताव आपणास शिफारस करण्यात ये जिल्हा स्तरावर आलीतप्रमाणे समिती स्थापन करावत येणे होते :-

मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जि.प.	:	अध्यक्ष
अधीक्षक अभियंता, मजीप्रा.	:	सदस्य
वरिष्ठ भूवैज्ञानिक	:	सदस्य
कार्यकारी अभियंता, मजीप्रा.	:	सदस्य सचिव

३. शासकीय पाणी पुरवठा कार्यक्रम :-

(अ) शासनाची पूर्व मान्यता घेऊन तांत्रिक बदलास मंजूरी देण्याबाबत :-

शासनाने प्रशासकीय मंजूरी दिलेल्या योजनेत परिच्छेद-१ (i) ते (vi) भाषील व खाली नमूद केलेल्या बाबीमुळे कामाच्या व्याप्तीमध्ये तसेच प्रचलित निकषात बदल होत असल्यास, अशा बदलामुळे मंजूर योजनेच्या विमनीत बदल होवो किंवा न होवो त्या प्रस्तावास शासनाची मान्यता कोण आवश्यक राहिल. तांत्रिक बदलाच्या प्रस्तावात योजने समितीची शिफारस घेऊन प्रस्ताव शासनास सादर करावा व शासनाची मान्यता घेतल्यानंतर प्रस्तावास मुख्य अभियंता स्तरावर तांत्रिक मान्यता प्रदान करावी.

- १) ग्रामीण नळ्याणी पुरवठा योजनेच्या आखणीत पाणी पुरवठ्याच्या निकषात ४० लिटर्स वरून ५५ लिटर्स किंवा ५५ लिटर्स वरून ४० लिटर्स प्रमाणे बदल करणे.
 - २) मंजूर योजनेत नवीन गावे / वाड्या यांचा नळ्याने समावेश करणे वा मंजूर योजनेतील गावे/वाड्या यांच्या बाहेरील फस्त्या / वसाहती यांचा नळ्याने समावेश करणे व त्या अनुषंगाने बाकीच कामे हाती घेणे.
 - ३) मंजूर प्रादेशिक पाणी पुरवठा योजनेतील प्रस्तावित भूपृष्ठीय उद्भव शाश्वत नसल्यास त्या ऐवजी दुसरा स्त्रात्रीशीर उद्भव घेणे.
- ब) मुख्य अभियंता स्तरावर तांत्रिक बदलास मंजूरी देण्याबाबत.

(i) उपरोक्त परिच्छेद ३ अ मधील बाबी व्यतिरिक्त योजनेच्या उपांगाच्या स्थळीत (पूर्व नियोजित जागेत) बदल झाल्याने, वितरण व्यवस्थेचे पुनर्संरूपन केल्याने वा इतर कारणाने उपांगाच्या संकल्पचित्रात व परिमाणात बदल झाल्यामुळे क्षेत्रीय परिस्थितीनुसार आवश्यक ते तांत्रिक बदल, संकल्पचित्रात बदल करणे, एखाद्या उपांगाच्या योजनेत नळ्याने समावेश करणे व या तांत्रिक बदलामुळे उपांगाच्या खर्चात वाढ होत असेल, परंतु योजनेवरील पक्क्या खर्च मूळ मंजूर किमतीतच राहणार असेल (इतर कामात बचत झाल्याने) आणि अशा बदलामुळे योजनेचा आवर्ती खर्च वाढणार नसेल, योजनेची विश्वासार्हता वाढणार असेल तर अशा तांत्रिक बदलाच्या प्रस्तावास मुख्य अभियंता स्तरावर तांत्रिक मंजूरी देऊन कामे हाती घेण्यास खालील अटी व शर्तीच्या अधीन राहून परवानगी देण्यात येत आहे :-

- १) मूळ मंजूर योजनेच्या तांत्रिक बदलाबाबत संबंधित स्थानिक स्वराज्य संस्थेस पटवून त्यास त्यांची सहमती घेणे.
- २) प्रस्तावित तांत्रिक बदल हे शासनाच्या धोरणाशी विसंगत नसावेत.
- ३) शासन व महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरणाने जी वेगवेगळी तांत्रिक परिपत्रके कामाच्या आखणी / कार्यान्वयना संदर्भात निर्गमित केली आहेत, ज्या परिपत्रकातील तरतुदींशी सुसंगत असेच बदल असावेत.

(ii) जर प्रस्तावित तांत्रिक बदलामुळे मूळ मंजूर किमतीमध्ये वाढ होत असल्यास तांत्रिक बदलाचा प्रस्ताव शासनास मंजूरीस्तव सादर करावा व शासनाची मान्यता मिळाल्यानंतरच तांत्रिक बदलानुसार प्रस्तावित केलेली कामे हाती घ्यावीत. तदनंतर तांत्रिक बदलानुसार योजनेचे काम हाती घेवून मूळ मंजूरीच्या किमतीपर्यंत खर्च करण्यास परवानगी देण्यात येत आहे. दरम्यान योजनेचे सुधारीत अंदाजपत्रक तयार करून शासनास मंजूरीसाठी सादर करावे.

(iii) ग्रामीण पाणी पुरवठा योजनेतील मूळ भूजल उद्भव अयशस्वी झाल्यास, दुसरा कमीत कमी खर्चाचा पर्यायी स्त्रात्रीशीर उद्भव भूजल सर्वेक्षण व विध्यास यंत्रणेच्या सल्ल्यानुसार निश्चित करावा व योजनेची कामे मूळ मंजूर किमतीपर्यंत पूर्ण करावीत. तथापि खर्चात वाढ होण्यापूर्वी सुधारित प्रशासकीय मान्यता घेणे आवश्यक राहील.

४) नागरी पाणी पुरवठा कार्यक्रमा:-

अ) नागरी पाणी पुरवठा योजनेतील मूळ मंजूर प्रस्तावातील भूपृष्ठावरील उद्भव अयशस्वी झाल्यास अथवा मंजूर उद्भवा ऐवजी दुसरा व्यापारीक उद्भव निश्चित करून त्यानुसार योजना प्रस्तापित करावयाची असल्यास त्यामुळे मंजूर योजनेच्या किंमतीत वाढ होईल अगर न होईल सदर तांत्रिक बदलाच्या प्रस्तावास संबंधित सगळ्या स्वराज्य संस्थेची सहमती घेऊन प्रस्ताव शासनाच्या मान्यतेसाठी सादर करावेत. शासनाची मान्यता प्राप्त झाल्यानंतरच कामे हाती घेण्यात यावीत.

ब) मूळ मंजूर योजनेतील उद्भवात बदल होत नसेल, परंतु योजनेच्या उपांगाच्या स्थळीत (पुर्व नियोजित जागेत) बदल झाल्याने, CPHEEO Norms प्रमाणे वितरित पत्रव्यवस्थेचे पुनर्संरूपन केल्याने वा इतर कारणांनी उपांगाच्या संकल्पचित्रात व परिभाषात बदल झाल्यास तसेच योजनेत एखाद्या आवश्यक उपांगाचा नव्याने समावेश केल्यास व असे करून योजनेतील आवृत्ती खर्च वाढणार नाही याची पडताळणी करून खात्री झाल्यास, योजनेवरील एकूण खर्च मूळ मंजूर किंमतीतच राहणार असेल (इतर उपांगातील बचत झाल्याने) व योजनेची विश्वासार्हता वाढणार असेल तर अशा तांत्रिक बदलाच्या प्रस्तावामुळे अतिरिक्त खर्च येणारी याची सारखी तांत्रिक मान्यता देऊन काम हाती घेण्यास खालील अटी व शर्तीच्या अधीन राहून शासन परवानगी देण्यात येत आहे.

- १) मूळ मंजूर योजनेच्या तांत्रिक बदलाबाबत संबंधित स्थानिक स्वराज्य संस्थेस समवेत सविस्तर चर्चा करून प्रस्तावास सहमती घेणे.
- २) प्रस्तापित तांत्रिक बदल हे शासनाच्या धोरणाशी विसंगत नसावेत.
- ३) शासन व महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरणाने जी वेगवेगळी तांत्रिक परिपत्रके कामाच्या आखणी / कार्यान्वयना संदर्भात निर्गमित केली आहेत, ज्या परिपत्रकातील तरतुदींशी सुसंगत असेच बदल असावेत.

जर प्रस्तापित तांत्रिक बदलामुळे मूळ मंजूर किंमतीमध्ये वाढ होत असल्यास तांत्रिक बदलाचा प्रस्ताव शासनास मंजुरीस्तय सादर करावा व शासनाची मान्यता मिळाल्यानंतरच तांत्रिक बदलानुसार प्रस्तापित केलेली कामे हाती घ्यावीत. नवूनंतर तांत्रिक बदलानुसार योजनेचे काम हाती घेवून मूळ मंजूरीच्या किंमतीपर्यंत खर्च करण्यास परवानगी देण्यात येत आहे. दरम्यान योजनेचे सुधारित अंदाजपत्रक तयार करून शासनास मंजुरीसाठी सादर करावे.

सदर शासन परिपत्रक महाराष्ट्र शासनाच्या वेबसाईटवर उपलब्ध करण्यात आले असून त्याचा संगणक संकेतांक २००६०७०१२२४५५२००१ असा आहे.

(जि.श. वाणी)

कार्बासन अधिकारी, महाराष्ट्र शासन.